

Tizenhatodik évfolyam.

1902.

4. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos :

SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁR,

Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
1902.

T a r t a l o m.

- Római pápa — Armeniából.* — V. János pápa. — Sz. K.-tól.
Gróf Karátsonyi Aladár látogatása. — Sz. K.-tól.
Sirok. — Költemény örményül. — Patrubány Lukácstól.
Lukácsi és a Verzár-szobor. — Merza Gyulától.
A Tigris-melléki vasút. — Molnár Aladártól.
A magyarhoni örmények ethnographiája. — Nyolczadik közlemény. — Irta Szongott Kristóf.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

- 1848—1902. A márcziusi események Kolozsvárt
[élő tanúja.
Egy kis helyreigazítás.
Gróf Majláth Gusztáv.
Érdekes véletlen.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

- Legnevezetesebb képtárak.
Drága földgömb.

Az „Armenia“ előfizetési ára egész évre 8 korona, fél évre 4 korona, egyes füzet ára 80 fillér.

Római pápa — Arméniából.

— V-ik János pápa. —

pápaság örök időkre szóló intézményének immár két ezredévhez közeledő története hosszú sorát mutatja fel azon egyházfejedelmeknek, kik szent Péter főapostol, mint legelső római püspök primatusában, vagyis a pápaságban, századokon keresztül egymást felváltó szakadatlan sorozatban az ő törvényes jogutódjai valának.

A római pápák hosszú sorában a keresztény világ országainak és nemzetéinek nem minde- nike volt oly szerencsés, hogy saját kebeléből származott pápát lett volna képes felmutatni az idők történetében; habár a korábbi korszakok folyamában nem is volt oly állandó szokás az itáliai (olasz) eredetű pápák megválasztása.

Minden ország vagy nemzet nagy dísznek tekintheti és tekinti méltán, ha- hogy saját szülöttje csak bibornoki méltóságra is emelkedhetik a keresztény kath. világegyház csodálatos szervezetű hierárhijában, — mennyivel nagyobb dísz és nemzeti

V-ik János pápa.

dicsőség tehát, ha valamely nemzet és ország fiai közül egy is a pápai trón világkormányzói székébe ültetetik.

E szempontból kiindulva, megvalljuk, bizonyos nemzeti büszkeséget érzünk a fölött, hogy a világtörténelem régi századait átlapozva, V-ik János pápa fölszentelt személyében rátalálunk egy férfiúra, ki magas hivatására, a mi őshazánkból, — örmény földről, — az örmény királyság uralma alatt állott Antiokhia vidékéről — mint saját szülőföldjéről indult el.

Hogy valóban örmény vérből született-e? vagy talán szyrus nemzetiségből származhatott? azt a jelenleg rendelkezésünkre álló adatokból kimutatni nem áll módunkban, — s ezt egyelőre nyílt problémának hagyjuk fenn, (első sorban folyóiratunk egyháztörténelemmel foglalkozó dolgozó-társainak), — annyit azonban most, midőn a tizenöt évi „Arménia“ lezártával, a tizenhatodik évfolyam elején állunk, nem tagadhatunk meg a mi olvasóközönségünk tájékoztatására kiemelni, hogy ime volt egy pápa is, — még pedig a hetedik században, — a kinek bölcsője egykor örmény uralom alatti területen, tehát a mi őshazánk: Örményország földjén állott. . .

Ez az oka, hogy jelen soraink fölött az arméniai születésű, (s talán majd a vatikáni emlékek alapján remélhetőleg azt is mondhatjuk: örmény nemzetiségű) római pápa: V. János arcsképe látható; a ki 685. évben II. Benedek után lépett a pápai trónra. V. János pápától származik a pápai iratok azon hivatalos formulája, a mely maiglan szokásos: „Salutem et benedictionem apostolicam!“

Sz. K.

Gróf Karátsonyi Aladár látogatása.

Árosunk országgyűlési új képviselője február 23-án jelent meg — megválasztása után először — választói között. A fejedelmi fényes fogadtatás meglepte a vidéki vendégeket. A vonat megérkezését vasárnap délelőtt a pályaháznál az egész város várta. Ott voltak az egye-

sületek zászlóikkal, a fegyintézet őrségének egy szakasza díszben; a tűzoltók, kik sorfalat képeztek, a fuvózenekar...

Gróf Karátsonyi Aladár, kinek kíséretében voltak gróf Zichy Jenő, dr. Gopcsa László kultuszminiszteri titkár, dr. Esztegár László nemzeti muzeumi ör és Farnady József (nagyrabecsült képviselők titkára), délelőtt 9 órakor érkeztek meg Budapestről — Szamosujvárra. Tenger-nép. A közeledő vonatot előbb a fuvózenekar köszöntötte... De herobogott már a vonat és a harsány éljenzés még mind nem szűnik. Ekkor kiszállt tekintélyes képviselőnk, kit Tódorfi Lukács polgármester csinos beszéddel üdvözölt. Most megnyitlak mélyen tisztelt képviselőnk beszédes ajkai és alkalmas válaszában a többek között elmondotta azt, hogy örömmel jött őseinek szülővárosába, hogy egyenként is megismerkedjen és barátságos jobbot szoritson választó polgártársaival... Azután kocsira ült. Az előkelő választók szintén kocsikon kísérték, de a nagy néptömeg miatt csak lépésben lehetett hajtani. Áján Lukács házához szállott, gróf Zichyt ellenben dr. Fogolyán Tivadar ügyvéd fogadta vendégül.

A villásreggeli elköltése után kezdődött el a különböző küldöttségek tisztelgése. Előbb ment nemzeti lobogók alatt a városi tisztviselőség és képviselőtestület. Most is Tódorfi Lukács beszélt, még pedig szépen. Erre gróf Karátsonyi egy talpraesett, nagyon sikerült beszéddel válaszolt. Majd a bemutatás alatt azt is mondotta: „Én nem vagyok itt idegen, én városomba jöttem... A nyáron eljövök hosszabb időre és akkor pipafüst mellett megbeszéljük városi ügyeinket. És én reményelem, hogy függő ügyeink vállalva, együttes akarattal munkálva sikeres megoldást nyerendnek annál is inkább, mert ezek nem ellentétesek a haza érdekeivel... Azután az állami tisztviselők nagy számát vezette Dömötör János főgymn. tanár a népszerű képviselő elébe. Azután...; de nem folytatom, hanem csak azt mondom, hogy az idő rövidségéhez képest még látogatásokat is tettek a grófok... .

Délután egy órakor a „Korona-szálló“ nagy termében 300 teritékű fényes ebédet (a teriték 9 korona = 4 frt 50 kr.) adott gróf Karátsonyi Aladár, melyre nemcsak a

város értelmisége, a kereskedők, iparosok . . . meg voltak hívva párt- és rangkülönség nélkül. Jó ebéd. Az első felköszöntőt gróf Karátsonyi mondotta és a város közönségét éltette. Most Tódorfi Lukács polgármester állott fel és gróf Karátsonyiért üritett poharat. Erre megeredt a beszédek árja: igen sikerült felköszöntőt mondott Ábrahám Zachar városi tanácsos, Dömötör János főgymn. tanár, Esztegár Gergely hittanár, gróf Zichy Jenő; Szongott Kristóf, az „Armenia“ szerkesztője, dr. Temesváry János főgymn. tanár, dr. Gopcsa László, dr. Esztegár László . . . és mások. A sok felköszöntő közül — a hely szűke miatt — csak lapunk szerkesztőjének felköszöntőjét adjuk:

Nem szólok ezen ünnepélyes perczben arról, hogy gróf Zichy Jenő úr ö Nagyméltósága, ki különböző téren oly elévülhetlen érdemeket szerzett a haza körül, — Árpád apja: Álmos nevének jelentését az örmény nyelvben keresi; arról sem tesztek jelen alkalommal említést, hogy a honfoglaló magyarok között, kik 7 törzsre oszoltak, sok örmény volt — (mert ezt a fölötte érdekes tárgyat önálló munkában fogom feldolgozni, ha a jó Isten kedvez egészségemnek); hanem csak azt mondom, hogy a honalapító örmény elem Esztergom körül — mely akkor Solva nevet viselt, — telepedett le; tehát azon a vidéken, hol a magyarok bejövetele előtt több mint 700 évvel Marc Aurel római császár „fulminatrix legioja,“ mely a világtörténelem tanuskodása szerint (Cantu Caesar is ezt mondja) csupán örményekből állott, oly fényes győzelmet aratott a marcomannok és quadok felett . . . A császár örményei gazdag zsákmánnyal megrakottan visszatértek Ázsiába; ellenben Árpád örményei — mindnyájan itt e drága honban maradtak, hol kulturmissziót teljesítettek: terjesztették a szomszédok közt a kereszténységet és a műveltséget. Ezen örmények közül a magyar társadalomban legmagasabb polczra emelkedett a Koháry-család (kohár örmény szónak jelentése: drágakő), mely felvitte a — herczegségig. De idővel ezen nevezetes örmény család férfi ága kihalt; mai napság a női ág csak a Koburg-okban él. Bulgaria fejedelme: Ferdinánd, anyai ágon szintén az örmény Koháry-családból származott . . . Azonban a századok

folytán úgy beolvadtak Árpád örményei a magyarok közé, hogy jó emléköket csak a magyar krónikások (Thuróczi stb.) őrizték meg. . . Később 1672-ben újabb örmény települők jöttek be az országba: I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem hívta be őket. Apafi örményei, mindnyájan iskolázottak voltak, kik a bő vagyonon kívül hoztak magukkal vallásosságot, erkölcsöt, becsületességet, szorgalmat, kereskedelmi szellemet. . . és más jó tulajdonságot, négy örmény telepet alkottak: Szamosújvár, Erzsébetváros, Gyergyó-Szt-Miklós és Csik-Szépviz. Apafi örményeiből is egytől-egyig mind jó hazafiak lettek úgy, hogy ma ez a szó örmény azt jelenti, hogy jó magyar. Igen Uraim! mert mi csak szertartásra nézve vagyunk örmények, de hazafiságra, érzületre, gondolkozásra mindnyájan magyarok vagyunk, még pedig jó magyarok, mert közöttünk nem volt egyetlen egy hazaáruló, egyetlen egy kém sem. És ezt mondja a hazai történelem is. Apafi örményei is letelepedésök után azonnal munkához láttak. Isten sikerrel áldotta meg becsületes munkájukat. Közülök többen a különböző téreken kitüntek; de egyik család sem emelkedett oly magasra, mint a derék Karátsonyi-család, mely maradandó nagy érdemeinek jutalmául Urunk-Királyunktól magyar grófságot kapott. Büszke a hazai örménység arra, hogy a kitüntetett család vér a mi vérünkből, de még büszkébb Szamosújvár azért, hogy ezen legkiemelkedettebb örmény család derék őseinek bölcsőiket ezen falak között ringatták. . . Én városunk ezen legkiemelkedettebb családja egészségeért üritem poharamat, midőn kívánom, hogy a Isten tartsa meg gróf Karátsonyi Aladár úr Ö Méltóságát és családját, gróf Karátsoyi Jenő úr Ö Nagyméltóságát és családját, gróf Karátsonyi Kamilló úr Ö Méltóságát ép erőben és tartós egészségben még sokáig, hogy eddig szerzett és még ezután szerzendő érdemeik jutalmául — a Koháryak példájára — elnyerhessék — a herczegséget. Éljenek!

A kitünő ebéd, mely alatt cigány zene játszott, — 4 óráig tartott. A hölgyeket, kik a társalgó termeiből hallgatták végig a felköszöntöket, tortákkal kínálták meg; a figyelmes gróf Zichy Jenő pedig virágcsokrokat osztott a szépnem között. . .

Az ünnepély további folyamát a kolozsvári „Ujság“ után (1902. febr. 26. 56 sz.) adom:

Két napig tartó ünnepe volt a szamosújvári polgárságnak abból az alkalomból, hogy újonnan megválasztott képviselője és annak egyik közeli rokona, a népszerű magyar főúr, gróf Zichy Jenő, a város vendégei voltak.

Az illusztris vendégek tiszteletére rendezett hangverseny vasárnap este vette kezdetét a városi Vigadó emeleti dísztermében. Ezt megelőzőleg dr. Fogolyán Tivadár ügyvéd házánál uzsonna volt s ezután az esti órákig látogatások folytak, majd d. u. fél hat óraker gróf Karátsonyi Aladár, később gróf Zichy Jenő ismét megjelentek a Lukácsi-féle árvaházban, hogy az intézet megtekintése után, a Harmath Ödön székelyudvarhelyi szobrász által készített Verzár-féle szobor-terveket részletesen megnézzék. Kapatán Márton lelkész-felügyelő részletes felvilágosításokat adott a városalapító püspök emlékére tervezett szoborról, majd megmutatta az intézet tulajdonában levő híres „kapesos könyvet“, mely az árvaház multjára vonatkozó adatokat, Lukácsi Kristóf végrendeletét stb. tartalmazza. Ezután dr. Bányai Elemér világi felügyelő kalauszolta a vendégeket, kik köszönetet mondva a szíves fogadtatásért az intézeti növendékek éljenzése közben, Áján Lukács városi polgár lakására hajtottak, hol a grófi vendégek tiszteletére fényes díszvacsora volt.

Pont kilencz óraker kezdődött meg a Vigadóban rendezett hangverseny, melynek szép sikeréért Berán János karnagyot és dr. Fogolyán Tivadart illeti az elismerés, kik alig két nap alatt, szinte lehetetlennek látszó munkát végeztek az előkelő színvonalon álló hangverseny sikerült rendezésével. A női szereplők közül Esztegár Tréza és Murádin Terka kisasszonyok díszes virágcsokrot kaptak, míg Berán János karnagy, Gönczy Mihály, Temesváry Jankó és dr. Bányai Elemér az est folyamán szívélyes óvációkban részesültek. A koncert végeztével gróf Karátsonyi Aladár és gróf Zichy Jenő külön is köszönetet mondtak a közreműködőknek és Berán János karnagynak bravuros zongorajátékáért.

A koncert végeztével táncz vette kezdetét, melyen a vendégek is részt vettek. Félegy óraker érkezett meg Szamosújvárra a szamosvölgyi vasút külön vonata s ekkor a társaság nagy része a pályaudvarra ment, hogy a vendégektől bucsút vegyen. Itt újra lelkes óvációk következtek, mialatt a vonat gróf Karátsonyi Aladár és gróf Zichy Jenő éltetése közben, megindult Kolozsvárra.

Febr. 24-én érkeztek meg a Széll Kálmán miniszterelnök és gróf Karátsonyi Aladárné táviratai azokra az üdvözlő táviratokra, melyeket a választó polgárság vasárnap délután küldött az illetőknek. A Széll Kálmán távirata így szól:

Nagyságos Tódorfi Lukács polgármester úrnak Szamosújvár.

Tegnap vett táviratukban kifejezett ragaszkodásukat és bizalmukat nagyon becsülve, örömmel vettem szíves figyelmüknek e kitüntető jelét, fogadják érte őszinte köszönetemet. Széll Kálmán.

A gróf Karátsonyi Aladárné válasza a következő:

Nagyságos Kopár Kristóf úrnak Szamosújvár.

Hálás köszönettel vettem lelkes sürgönyüket és szívemből köszönöm.
Gróf Karátsonyi Aladárné.

Értesülésünk szerint a nyár folyamán gróf Karátsonyi Aladár és családja, továbbá gróf Karátsonyi Jenő és gróf Karátsonyi Kamilló szintén el fognak látogatni Szamosújvárra, hogy a város lelkes közönségével megismerkedjenek. Ennek a látogatásnak érdekes apródetal fog adni az a körülmény is, hogy gróf Zichy Jenő, miként a szamosújvári iparoskörben való látogatása alkalmával Esztegár Gergely elnök előtt kijelentette, ipareszköz-kiállítást szándékozik rendezni augusztus havában Szamosújvárt. A szamosújvári iparosok között különben mozgalom indult meg, hogy gróf Zichy Jenőnek a magyar ipar érdekében kifejtett lelkes agitációja és buzgalma elismerésül, az iparoskör számára arcképét megszerezzék.

Gróf Karátsonyi Aladár megválasztása mibe sem került; mert még az úgynevezett „alkotmányos kiadások“-at (táviratok, nyomda, nemzeti lobogók, zene. . .) is a választók sajátjuktól fedezték. A határtalan tiszteletnek ezt az önkéntes kifejezését akarta a nemes gróf megköszönni, midőn azok részére (ezek között van a házi kisasszony és ennek anyúl nénje: Kepri Anna), kik a többenél többet fáradtak, vagy tettek érdekében, a családi czimmerrel díszített igen értékes ajándéktárgyakkal lepte meg Budapestről.

Ezen alkalommal még csak annyit, hogy az itt irt ünnepély után még nem telt el egészen egy hét, már is levelet kapott polgármesterünk a bőkezű gróftól, hogy jelöljen meg egy legszükségesebb városi czélt vagy intézményt, hogy arra 8000—10000 koronát küldjön! Facta loquuntur. . .

A városi közvélemény — úgy látszik — abban állapodott meg, hogy a fejedelmi ajándékot a grófi család nevét viselő „Karátsonyi-intézet (Institutum Karátsonyianum) szükségeseinek fedezésére fogja a város fordítani. És ez lenne a leghelyesebb megoldási mód, annál is inkább,

mert ezen szegényház berendezésénél és kivívításánél mutatkozik mai napság a legnagyobb és legsürgösebb szükség, mert itt tarthatatlan az állapot, miről maga a nemeslelkű gróf is saját szemével győződhetett meg.

Sz. K.

Sírok.

(Költemény örményül.)

Գերեզմաններ.

Սպաննուած են քաջ տղաներ,
Ամէն տեղ կան գերեզմաններ,
Հող կարմիր է արիւնէն . . .
Ինչ կը գործես, գէշ անօրէն :

Սուրբ երկիրը Հայաստանի
Հնչակաւոր եւ անուանի,
Աւերակ է, տեղը մունջ է,
Տաօրկը ՚նն գայլը կ'ընէ.

Ինչ եղաւ ան Հին-Հայաստան,
Ուր քնակէր շատ մեծ իշխան,
Ուր կային սուրբ քահանաներ,
Ատուածաւէր ամիրաներ.

Հայոց թիր սակասցաւ,
Անօրէնը կարստնաւ ցաւ,
Եւ չիկայ ՚նն ուրախութիւն,
Խիրտներ ունին ՚նն գորութիւն.

Լաւ ազգ է հայերու ցեղը . . .
Ավազակ կայ շատ ան տեղը,
Ատուած, նայէ ըզգաննութիւն
Եւ լցընէ ըզարարութիւն.

Budapest. Դրկաս Բարրուաննիւն.

Kerezmánjer.

Szbánnévádz jen khács déghánjer,
Ámen djegh gán kerezmánjer,
Hagh gármir e áriunen . . .
Inch gé kardesz kes ánozen ?

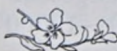
Szurp jergiré Hájászdáni,
Hércshágávar jev ánváni,
Áverág e, djeghê muncs e,
Dádsigé han zhájé g'csencse.

Inch jegháv án Hín-Hájásztán,
Ur pénáger sád mjédz ischán,
Ur gájin szurp kháhánánjer,
Ásztvádzászér ámiránjer ?

Hájaczh thivê bágászéczháv,
Ánozené g'bádsáre czháv,
Jev cshigá han uráczuthiun :
Kürdjér unin han zoruthiun.

Láv ázk e hájeru czhjéghé . . .
Ávázág gáh sád ándjéghé,
Ásztvádz, náje ézszbánnuthiun,
Jév léczhène ézárkhájuthiun !*)

Patrubány Lukács.

*) Megölték a vitéz ifjakat, látunk mindenütt sírokat; a föld piros a vértől . . . Mit cselekszel te halálra megért törvénytelen? — Örményország szent földje, mely híros és nevezetes, — rom; l'elye néma. A török az örményt ott pusztítja. — Mi lett Ó-Örményországból, hol sok fejedelem lakott? A hol laktak szentéletű papok, istenfélő emírek (ámírák)? — Az örmények száma megkevesedett, a törvénytelen fájdalomt okoz. Nincs ottan öröm, a kurdok hatalmaskodnak ott. — Jő nemzet az örmény faj, országukban van (tartózkodik) sok rabló . . . Isten látja az öldöklést és megtölti a mennyországot. Szerk.

Lukácsi és a Verzár-szobor.

Az „Örmény anekdoták“ néven legújabbán megjelent igen érdekes könyv 149. lapján egy „A Verzár-szobor helye“ czimű állítólagos szájhagyomány szerint Lukácsi Kristóf már az ötvenes években foglalkozott volna a városalapító örmény püspök szobra fölállításának az eszméjével.

Ez a kérdés messze kimagaslik a krónikás történetek és adomaszerű ötletek e mindenesetre úttörő és becses gyűjteményének a keretéből, mert egy aktuális mozgalomnak kölcsönöz új érdekességet. A Verzár-szobor fölállítására irányuló kezdeményezés tudvalevőleg az Armenia 1893. évfolyamában csekélységetől indult ki, mint aki büszke vagyok arra, hogy ezt az eszmét a jelen nemzedékek előtt népszerűvé tennem sikerült.

Addig azt kivülem és tudtommal konkrét formában senki más szóba se hozta. (Igazad van szeretett Barátom. Szerk.).

Éppen ezért érzem magamat illetékesnek, hogy a kérdéshez hozzá szóljak.

Mindenekelőtt álljon itt az illető kis elbeszélés eredeti szövege a maga egész terjedelmében amint következik:

Verzár (Verzereskul) Oxendius püspök volt 1700-ban Szamosujvár megalapítója. Az ötvenes években Lukácsi Kristóf plebános már foglalkozott az eszmével, hogy a városalapító püspök emlékére szobrot emeljen a szamosujvári örménység, a kegyeletes terv megvalósítását azonban kedvezőbb időre kellett elhalasztani.

Az emberek akkoriban sokat kérdezték Lukácsitól, hogy hol tartaná legezészerűbbnek a szobor felállítását, mire Lukácsi ezt mondta:

„Majd, ha azon a helyen, hol most a városháza áll, (a főtér közepén) tánczolhatni fogtok; oda állítsátok a szobrot, mert annak egyedül ott a helye.“ Persze mindenki azt hitte, hogy tréfál Lukácsi s nem is tulajdonítottak jelentőséget szavainak. Negyven-negyvenöt év múlva mégis beteljesedett jóslata, mert 1891-ben a roskadozó

városházát lebontották s két év múlva, az első szoborbizottsági gyűlésen már egyhangúlag azt javasolták, hogy a felállítandó szobor a régi városháza helyére jöjjön.

Eddig terjed a történet; de már most helyre kell igazítanom, hogy a városház épületét csak 1893 őszén bontották le,¹⁾ és így a szoborügyben Szamosújvárt az első lépés 1893. júl. 14-én amint azt egy másik adoma tévesen állítja, azért sem történhetett, mert ugyanazon évi október 1-én nyomtatásban megjelent indítványom előtt vagy után 1894-ig semminémű ilyfajta mozgalom nyilvánosságra nem jutott. (Nem jutott. Szerk.).

Azonban azóta a Szamosújvár szab. kir. város képviselőtestületétől megszavazott tizezer korona és az országos gyűjtésből szintén befolyt közel ekkora összeg ma már egy folyton gyarapodó szoboralapot képez s így a szobor felállítása csak idő kérdése. Mindenesetre csodálatos dolog, hogy sem a közel tíz éves lelkes mozgalom alatt, sem az „Armenia“ annyi mindent felölelő immár 15 évfolyamában Lukácsi és a püspök-szobor közt mostanáig ismeretlen vonatkozás soha föl se merült, melynek mint kegyeletes érvnek már az adakozási fölhívásban alig lett volna szabad hiányoznia. Igaz, hogy az örmény anekdoták rendszeres összegyűjtésével közölünk mai napig Bányai Eleméren kívül, mint a ki a fentemlített hasonló tárgyú könyvet szerkesztette, talán senki se foglalkozott.

A népmeséket Szongott Kristóf gyűjtögette, a közmondásokat Gopcsa László dr. (és Szongott. Szerk.); de a népköltészet töredékei, a népies verses rigmusok, szólamok, az örményes magyar kiejtés sajátosságai és a többi szellemi hagyományokra vonatkozó kutatások és gyűjtések egytől-egyig mesterükre várnak.

A tudományos örmény nyelvészet Patrubány Lukács dr.-ban hivatott mivelőre talált, mint a hogy a műfordítás terén Simay Gergely ma is sikerrel buzgólkodik.

Tehát el kell ismernünk, hogy valósággal hézagpótló az a nemes törekvés, a melyvel az „Örmény anekdoták“ ifjú szerzője fájának egy parlagon maradt szellemi mezején

¹⁾ L. Szongott, Szamosújvár szabad kir. város monográfiája, első köt. 224 lap.

a néplélek karakterisztikus virágaiból csokrot kötött, ezzel is bizonyítani akarván, hogy van nálunk is elég hálás talaj, hol a bőséges anyag közt lehet tarlózgatni.

Kár, hogy a jellemzőbb és még ma is közkeletű örmény kifejezéseket nem mindenütt közölte eredeti örmény szövegben is. Egyébiránt a hiányokon majd úgy lehet segíteni, ha az „Armenia“ a különböző oldalról beérkezendő pótlások, észrevételek és helyreigazitások számára rovatot nyit, miért is csak kívánatos volna, hogy a kérdéses könyvet minél több illetékes egyén olvashassa. Így lehet anekdota kincsünket, mint szellemi hagyományaink egyik leginkább megközelíthető termékét megrostálni; persze még így is megbocsátható, ha itt-ott az aczélos tiszta buza közé elvéve konkoly téved. Az ilyesmi mit se von le a gyűjtőktől végzett munka értékéből, legfőlebb önkulásra nyújt alkalmat; hiszen sokszor a legnagyobb tudós se látja meg a sok fától az erdőt. Mindezek előrebocsátása után azonban nem tudom elképzelni, hogy annyi évtizeden keresztül, hogyan maradhatott volna véka alá rejtve egy olyan kiváló embernek t. i. Lukácsinak a legnagyobb népszerűsége hivatott eszméje, kiről a legaprólékosabb adalékok is ma már nemcsak köztudomásúak, de a legkisebb részletekig irodalmi földolgozásban vannak megörökítve.

Ennélfogva nagyon szükséges volna a Lukácsi és a Verzár-szobor kapcsán mende-monda alapján közzétett vonatkozást, mint Lukácsit a jelen nemzedékhez fűző újabb jelenséget tovább kutatni, mert akárhányszor éppen a szállóigék és az anekdoták keletkezésénél, illetve terjesztésénél anachronizmusok kerülnek össze, amennyiben a személyek időnként kicserélődnek, a tartalom későbbi keletű fogalmakra vagy alkotásokra alkalmaztatik, sőt nem ritkán a hely és időpont is megváltoznak.

Igy jönnek létre a számos változatok, melyek közül aztán ember legyen a talpán, aki fáradságot nem kímélve és ítélőképességét meghatványozva a kiinduló pontra rátalál.

A hazai örmény folklóre terén pláne a lehető legnagyobb önkritikát kell a gyűjtőnek gyakorolnia, mert itt ugyszolván ásatag foszlányokból kénytelen a kutató a valót kihámozni.

A felénk csillogó apró törmelékekből kell egy az öregek emlékében is már elhalványult keleti mozaik eredeti mintáját összerakni, mely a több század óta nem bolygatott idegen rétegek közül alig csákányozható ki a maga eredetiségében. Ha már most pl. valaki az ősi hagyomány és a nemzedékenként változó népképzelet összeelegyedt mozaik darabjaiból próbálja egy nyelvileg átalakult faj eredeti gondolatvilágát összeállítani: akkor aligha ment maradhat a tévedéstől.

Ezért volna érdekes „A Verzár-szobor helye“ cz. félig modern, félig régészeti lelet keletkezése korával tisztába jönni, mert értékében nagyot nőne, ha irodalmi kacsá helyett valóságos szárnyas anekdotának bizonyulna.

Itt talán csak a legöregebb emberek emlékezőtehetsége dönthetné el a kérdést, ámbar még egyszer ismétlem, hogy szinte hihetetlennek, sőt csaknem kizártnak tartom, hogy egy állítólag Lukácsitól megpendített közérdekű szoboreszme annyira kiveszszzen a köztudatból, miszerint az csak egy véletlenül fölfedezett meseszerű adomában és mintegy félszázad múlva a Verzár-szobor tényleges fölléte küszöbén kerüljön napfényre.¹⁾

¹⁾ Hiába kérdeznök meg a „legöregebb embereket“ is, mert ezeknek „emlékezőtehetsége“ sem adhatna a szóban forgó tárgyban semmi felvilágosítást. Nem adhatna, mert Lukács nem volt közlékeny ember; ő terveit, eszméit nem közölte senkivel, tehát még legjobb embereivel sem. A mostan élő nemzedék közül a legtöbb időt töltötte Bárány Lukács kanonok-plebános és Szongott Kristóf körében (az elsőnek 14 évig volt plebánosa és igazgatója, az utóbbinak pedig 13 évig igazgató-tanártársa)... és ezeknek sem mondott soha semmit. Különben is az ötvenes években senki sem foglalkozott a régi tanácsház, mely ott éktelenkedett a főpiacz közepén, — lebontásával. Csak 1893-ban tette meg e folyóirat szerkesztője indítványát a városi közgyűlésen arra nézve, hogy a tanácsház bontassék le. Az időszerű indítvány 46 szóval, 5 ellenében elfogadtatott. Ekkor történt Szongott Kristóf és Hrobony Pál képviselő-testületi tagok közt ez az érdekes párbeszéd: — Ha kiköltözne innen a tanács, mit csinálna a régi épülettel? — kérdi Hr. — Lebontatjuk. — Hát a helyére mit tenne? — Valami emléktárgyat. Még mi sem voltunk — akkor hamarosan — tisztában azzal, hogy mit tegyünk oda. Merza Gyula kedves barátom volt az első, ki az „Armenia“-ban közreadott cikkében azt indítványozta, hogy a főpiacz közepén a nagy Verzár Auxentiusznak állítsunk szobrot.

Azonban sokszor megesik, hogy egyes társaságok mulattatói adomázás közben a legtöbbször teljes jóhiszeműséggel és csupán a szórakoztatás ürügye alatt más és más mezben tálalják föl történeteiket, a helyi vonatkozások ilyenkor ugyancsak kizsákmányoltatnak.

Igy kerülhetett a Lukácsitól különösen propagált örmény püspökség eszméje helyébe később maga az egykori örmény püspök, illetve annak a szoborterve, mint a mely a jelenkor, mint élő nemzedékeit a legélénkebben foglalkoztatja.

Hiszen a keleti észjárás pl. a porta fogalma alatt államot, a diván alatt pedig kormányhatóságot ért, melyek a ház fogalmából módosultak. Ilyenszerűnek tűnik föl előttem kérdéses mű-anekdota is, mely ha bizonyítható volna, felette nagy erkölcsi értéket kölcsönzne az Oxendiusz emlékszobrára jelentőségének, mert tudvalevőleg Lukácsi Kristóf, Szamosújvár egykori tudós plebánosa volt az, aki jóllehet annak idején az örmény püspökség egyik legkiválóbb előharczosaként szerepelt, mégis a Bach-korszakban a szállóige szerint neki följánlott örmény infula fejében követelt magyarellenes magatartást elég lelki ereje volt visszautasítani. Legérdekesebb a dologban az, hogy az ősi püspökség visszaállítása céljából még Rómába is elzarándokoló Lukácsi és a püspökszobor eszméje közti rokonvonás nagyon is szembeötlő, mert akár Lukácsitól ered említett anekdota, akár a népképzelet későbbi, esetleg egészen frisskeletű szüleménye, annyi bizonyos, hogy Lukácsi szellemével okozati összefüggésben áll.

Részemről csak rendkívüli nagy megtiszteltetésnek venném, ha nácziónk kimagasló egyházi férfiának, Lukácsi Kristófnak az intencziója értelmében jártam el akkor, a mikor önkéntelenül az ő tervét ajánlottam megvalósítani, kinek a családi tradíció szerint ma is bár egyik legigénytelenebb, de talán nem egészen érdemtelen mélyen tisztelő rokona lehetni valóságos büszkeséggel tölt el. Kérem tehát az érdeklődőket, hogy szóban forgó anekdota hitelesítésével a Lukácsi nimbuszát még ragyogóbbá tenni igyekezzenek. Természetesen az igazság rovására, ezt a nimbuszt senkinek se szabad kísérlet tárgyává tennie, mert a Lukácsi

neve ugysis akkora fényt áraszt, hogy ahhoz csak a legnagyobb kegyelettel lehet föltekinteni.

Ami pedig az „Örmény anekdoták“ bizonyára következő második kötetét illeti, valóban lelki örömmel olvasnám abban a már Szamosújvár főterét diszító kész püspökszobor körül szállongó új szójátékot, hogy nem lesz pünkösdi királyság az a húsvéti föltámadás, a melyet a Karátsonyi-korszak ígér. És ha majdan ez leend a hazafias arménizmus vezér-szállóigéje, akkor óhajtom, hogy mindenki elmondhassa magáról, hogy: „Ego feci, quod potui, faciant meliora potentes.“

Mérea Gyula.

A Tigris-melléki vasút.¹⁾

A közlekedés a Tigris-folyón tutajokon történik, melyek utasokkal és árukkal vannak megrakva. Egy idő óta azonban Mustapha pasa, a kurd katonaság egyik főtisztje Mossul és Diarbekir között feltartoztatja a tutajokat és egyiket sem engedi tovább, míg gazdájuktól vámot nem csikar ki. E vám gyakran olyan jelentékeny, hogy még az áru értékét is meghaladja. Azt, aki fizetni vonakodik, egyszerűen kifosztják. Valóban szomorúak azok a viszonyok, melyeket ezen rablófőnök garázdálkodásai okoztak. S a mi a fő baj Mustapha a magas porta tisztje

¹⁾ L. „Armenia“ 1902. évfolyam, január havi első cikkét. Nagynevű tudós fáradszón munkatársunk ugyan azt írta említett érdekes cikkének végére, hogy: „A befejező közlemény jövő füzetünkben.“ Azonban: „Ember tervez, Isten végez;“ mert a Teremtő kifürkészhetlen intézkedése folytán kihullott a toll derék barátunk: dr. Molnár Antal kezéből — örökre... és így dolgozatát be nem fejezhette. Azonban a mit a páratlan apa meg nem tehetett, az megtette a kegyeletes jó fiú, ki a Szerkesztőhöz intézett szép levelében a többek között ezeket mondja: „Jó atyám emléke tránt érzett kegyelemem indította arra, hogy megkezdtem cikkét bevezzem.“

Szerk.

s ezért ha a lakosság panaszkodik, ezt Konstantinápoly legtöbbször nem is akarja meghallani, ha pedig esetleg tudomást kénytelen venni a felszólalásról, rendesen ez a válasz: „Senki se merje vádolni a pasa embereit, mert ők a szultán felesküdt katonái.“ Így aztán Mustapha zavartalanul pusztíthat. Rendkívül nagy mértékben gátolja ezzel Mossul kereskedelmének fejlődését. A városban igen nagy a drágaság, mert a kereskedők kénytelenek a vevőn behajtani azt, a mit a pasa tőlük elvett. Hogy ennek az embernek garázdálkodásáról fogalmat alkossunk, elég megemlíteni, hogy katonái az utolsó két év alatt több mint ötven — részben keresztény, részben mohamedán — falút pusztítottak el. Természetesen mindez meg fog változni, mielőtt a vasúti vonal használatba vételével a civilizáció ide is kiterjeszti jótékony hatását.

Mossultól délkeletre az alsó Zabig a föld rendkívül termékeny és azt elég jól művelik, de Kerkuknál megkezdődik az az öv, mely alatt nincs meg a gabonatermeléshez szükséges esőmennyiség. Annál gazdagabb e vidék naphtában. A számos forrás közül a legnagyobb közvetlenül Kerkuk mellett fekszik. Ez a vidék hatalmas szökőkúthoz hasonló forrásaival és égő gázkiömléseivel élénken emlékeztet a Baku melletti naphtaforrásokra és az „örök tüzek“-re. Ezek az „örök tüzek,“ égő naphtaforrások, melyek elolthatatlanul, hatalmas fáklyák gyanánt világítanak. Most úgyszólván minden értékesítés nélkül buzog fel az anyaföld mélyéből ez a termék. De nincs messze az az idő, midőn e források körül hatalmas gyártelepek fognak emelkedni foglatkozást nyújtva a lakosságnak. A vonat pedig mindenfelé szét fogja vinni a feldolgozott naphtát. Már eddig is számos vállalkozó és gyáros járt e vidéken s csupán csak a közlekedési eszközök hiánya tartotta őket vissza a gyártelepek létesítésétől.

Már czikkünk elején kiemeltük, hogy milyen fontos e vidék hajdani állapotának lehetőleg pontos ismerete. Ezt a tudományos körök is elismerik és nem sajnálva a pénzbeli áldozatot beható kutatásokat rendeznek. Jelenleg Babylonban működik egy német expedíció, mely már két év óta fáradhatatlanul munkálkodik. A tudósoknak

nem az az egyedüli czéluk, hogy a régiségeket a föld gyomrából a napvilágra hozzák, hanem főképen arra törekednek, hogy képesek legyenek az ó-babyloni műveltségről minél helyesebb fogalmat alkotni. Ennek az expediczióknak jelentékeny érdeme az, hogy megállapította Babylon városának kiterjedését. Gyakran felvetették azt a kérdést, hogy mekkora volt Babylon hatalma tetőpontján. Ha Herodotos és több más antik író állítását fogadjuk el, a kik Babylonról szinte mesés adatokat irnak, kiderül, hogy e város fejlődése tetőpontján Londont és Párist, mai nagyságukban, egyszerre képes lett volna befogadni. Ezt több modern tudós kétségbe vonta és a német expediczió részben igazat is adott nekik. Ugyanis kiderült az ásatásokból, hogy Babylont modern értelemben véve is nevezhetjük ugyan nagy városnak, de azért még fénykorában sem volt oly nagy, mint ezt Herodotos és követői állították.

A német expediczió legnagyobb részben kiásta a körfalat és megállapította, hogy Babylon átmérője 16—17 kilométer volt, tehát csak negyvenedrésze a Herodotos által megadott méretnek. A nézőt meglepi Nebukadnezar roppant palotája, melynek termeiben halt meg valószínűleg Nagy Sándor is. E palotát az idő vihara igen megrongálta és falait is nagyrészt romba döntötte, de megmaradt az alapzat és számos történeti s művészeti tárgy, melyek a babyloni és görög forrásmunkákkal kapcsolatban elég világos képet nyújtanak erről, a maga nemében páratlan kastélyról.

Babylon földje ma is olyan termékeny, mint két-három évezred előtt. A kalifatus idejéig itt volt a nagy elő-ázsiai államok anyagi középpontja. A mai Bagdad eltörpül a kalifák egykori hatalmas városa mellett. De azért e város fejlődésképes részint lakóinak kereskedést kedvelő természete, részint a környék termékeny földje folytán. Nincs másra szükség, mint hogy az öntöző készüléket helyreállítsák. Ha ez elkészül buza-, rizs-, kukoricza- és szeszam-táblák fognak gyapottelepekkel és czukorrépaföldekkel váltakozni ott, a hol ma a sakálok és az arabok műveletlen hordái pusztítanak. Tévedés lenne azt hinni, hogy az öntöző készülékek helyreállítása roppant pénzáldozatot kíván.

A munkaerő Keleten olcsó és azt a mit a régiek a maguk egyszerű eszközeikkel végeztek, ma a modern technika által készített szélmalomok rendkívül időmegtakarítással intézik el. . .

Nem sok idő választ már el bennünket attól a pillanattól, midőn e tájat robogó vonat futja be és a művelődés új, jelentékeny diadalát hirdeti.

Molnár Áladár.

A MAGYARORSZÁGI ÖRMÉNYEK ETHNOGRAPHIÁJA.

Irta: SZONGOTT KRISTÓF.

— Nyolezadik közlemény. —

4. Fejezet. Társadalmi viszonyok az örmény helységeekben.

Az örmények főfoglalkozása még mai napság is: a kereskedés. De van közöttünk hivatalnok is — az elégnél is több.

A szamosújvári kereskedő: marhával, juhval, disznóval, állati bőrökkel (bárány-, juh-, marha-, kecske-, roka-, nyulbőr...), mézzel, borral, gabonával... kereskedik; a többi a boltban árul. De van olyan is, ki a vásárokat is járja, hol a magával vitt sátorfából sátrat állít.

Négy országos vásárunk van: febr. 5, máj. 1, júl. 25 és okt. 28. Minden vásár három napig tart; a kirakó napot, két napig tartó marha-vásár előzi meg. Vásárainkra mindig nagy a marha-felhajtás. Legjobb az őszi vásárunk. Tavaszi vásárunk híres juhvásárral van összekötve. Juhvásárunk, mely egy hétiig tart, a tavaszi kirakó vásárt (máj. 1) megelőzőleg hét nappal előbb kezdődik. Ezt a vásárt messze vidékekről jött juhkereskedők is meglátogatják.

A heti vásárt hétfőn és pénteken tartjuk.

Csak egynehány örmény iparos van közöttünk; de már hentes van elég. Erzsébetvároson öt országos vásár van. Állatvásár ján. 24, 25, 26; gyümölcsoltó boldogasszony napján és előtte két napon; áldozó csütörtökön és előtte két napon; júl. 2, 3, 4; szept. 18, 19, 20;

nov. 17, 18, 19. Országos kirakóvásár: jan. 27; gyümölcsoltó boldogasszony után való napon; júl. 5; szept. 21; nov. 20. A szeptemberi nevezetes „kender“-éről és a februári „czérná“-járól. Heti vásár minden szerdán (régén szombaton volt).

Kivitel bor, gyümölcs.

Iparos: asztalos, szabó, csizmadia, bádogos, szappanos.

Gyergyó-Szent-Miklós-on legtöbb örmény: marha-, ló-, juhtenyésztéssel, méhészettel, bor- és fakereskedéssel foglalkozik. Behozatal: juh. Kivitel marha, juh. A hizlalt marhát Szász-Régenbe vagy Budapestre viszik. . .

Négy országos vására van. Állatvásár: virágvasárnap előtt való negyedik, harmadik és második napon; jún. 12, 13, 14; szept. 4, 5, 6; decz. 10, 11, 12. Kirakóvásár: virágvasárnap előtt való napon; jún. 15; szept. 7; decz. 13. Hetivásár (kirakó és barom) minden szombaton. Nehány iparos; a mészárosok mind örmények.

Csik-Szépvízen is négy országos vásár van. Állatvásár jan. 4, 5, 6; ápr. 11, 12, 13; jún. 27, 28, 29; szept. 6, 7, 8. Kirakóvásár: ján. 7; ápr. 14; jún. 30; szept. 9. Hetivásár (kirakó és barom) minden szombaton. Kivitel: marha. Itt egyetlen egy örmény iparos sincs; de már hentes van. Itt a kereskedőkön kívül a többi földbirtokos.

X. Czikkely.

Közművelődés.

1. Fejezet. Iskolázás.

Mivelt, iskolázott volt a beköltözés alkalmával (1672. év) minden örmény. Háromezer család jött be; de ezen családtagok között egyetlen egy férfit vagy nő nem volt (a kis gyermekek kivételével), ki iskolába ne járt volna. Papokat, tanítókat hoztak magukkal. A letelepedés után rögtön templomokat, iskolákat állítottak. Az iskolák azonnal megnépesültek. . . . Azután új papok- és tanítókról gondoskodtak, hogy legyenek, kik oktassák, tanítsák a

jövendő nemzedéket is. Így folyt ez az áldásos munka napjainkig. Mai napság is az örmény helységekben (Szamosújvár, Erzsébetváros, Gyergyó-Szt-Miklós, Csik-Szépviz) nemcsak szépen berendezett és jól felszerelt népiskolákat találunk, hanem Szamosújvár és Erzsébetváros főgymnasiumai — melyeknek felállításához mindkét hazafias város nagyon jelentékeny pénzáldozattal járult az örmény kaszszából, — mintaszerű. (L. Szongott Kristóf, Monográfia, második kötet, XVIII. czikkely, 56—118 lap).

2. Fejezet. Irás és olvasás.

Az örmény kiváló gondot fordít gyermekeinek nevelésére. Gyermekkorában iskolába járattja . . . és mindent elkövet, hogy gyermeke műveltség nélkül ne növekedjék fel. . .

Sok nemzetiség lakja hazánkat; de ezek közül egyik sem szereti annyira az iskolát, mint az örmény. Egy-két eset kivételével majdnem minden örmény jár iskolába.

Az 1890-ik évi népszámlálás eredményét Keleti Károly, a magyar statisztikai hivatal volt főnöke, a Magyar Tudományos Akadémia „Értesítő“-jében tette közzé; ebben a derék dolgozatában a többek között azt mondja, hogy a hazai örmények közül 86% tud írni és olvasni . . . és így a magyar nemzetet alkotó összes nemzetiségek között — a magyarságot sem véve ki — az örmény a legműveltebb.

Ámde a mondott évben készített népszámlálási eredmény (mert az 1900. évi még nincs nyilvánosan közzé téve) egyéb hiányai mellett — reánk örményekre vonatkozólag — még egy nagy hibában szenved, midőn 20000 örmény helyett (mert legalább ennyien vagyunk) csak 2731-et mutat ki. És honnan e nagy különbség? Az egyéni lapokon előforduló hiányos és nem megfelelő kérdőpontok idézték elő a szembetűnő nagy különbséget.

E helyen azonban nem foglalkozom statisztikánk hiányaival; azért csak azt mondom, hogy a 20000 örmény között nincs 20 egyén, a ki ne tudna írni és olvasni . . . és így $(\frac{20 \times 100}{20000} = \frac{2000}{20000} = \frac{2}{20} = \frac{1}{10})$ $\frac{1}{10}\%$ azoknak száma, kik írni és olvasni nem tudnak és $99\frac{9}{10}\%$ ellenben azon örményeké,

kik tudnak írni és olvasni. Melyik hazai nemzetiség képes ilyen nagyon kedvező, örvendetes százalékot felmutatni?

XI. Czikkely.

Egészségügyi viszonyok.

1. Fejezet. Házi orvosságok.

A beteghez orvost hínak. Ha egy-egy beteg olyan szegény, hogy nem képes az orvosságot fizetni, akkor a vényt a város (Szamosújvár) számlájára csináltatják. A nép orvosi rendelés nélkül fodros ménta és bodzavirágból készült „herba theá“-n kívül más füvet vagy növényt nem használ.

Mivel már a régiiek azt mondták: „Vitam faciunt balnea, vina,“ — nemcsak a beteges, de az egészséges örmény is gyakran látogatja a fürdőket.

2. Fejezet. „Életadó víz,“ kék ruha, votum.

Az „életadó víz“ csak egy mesében fordul elő; az ó-korban az örmény hitte, hogy ha a feldarabolt emberi testrészeket evvel a vízzel megkenik, ismét életre ébred az ember.

A beteg a boszorkányság, bűbájosság, talizmán csalfa szereivel nem gyógyíttatja magát, hanem buzgó imában kéri Istent, hogy adja vissza egészségét... és igéri, hogy ha meggyógyul vagy „kék“-ben jár, vagy bucsúra megy, vagy a Szűz-Anya (más helyütt Szent-Anna) oltárára aranyezüsből készült és a fájó testrészt ábrázoló „votum“-ot tesz.

A veszélyes betegért Szent-József oltáránál (Szamosújvár) gyertyát égetnek. A haldokló mindig felveszi az utolsó szentségeket: készületlenül nem megy Isten ítélőszéke elé. A mult században, ha hosszú útra kelt a kereskedő: meggyónt; mert — úgymond — hátha csak holttestem kerül vissza. . .

XII. Czikkely.

Az örmény gyermek.

1. Fejezet. Az ázsiai örmény gyermek.

Nem akarok valami szellemes csevegést — mondja Wislockiné Dörfler Anna — vagy rajzot a gyermekéletről írni, sem pedig valami tudományos értekezést a gyermek testi és lelki neveléséről, azt megtették már mások és meg fogják tenni, a míg csak gyermek lesz a világon; de igenis szándékom, egyetmást a gyermekekre vonatkozó örmény néphítből, úgy a mint ezt egyes tudományos művek mellékesen felemlitenek, itt felsorolni. Egyszersmind talán okot is adok rá hazai örmény anyáinknak, hogy az ide vonatkozó néphitnek hazánkban még imitt-amott található foszlányait az „Armenia“ tárházába az utókor tudománya számára felhalmozzák. Mert legkevésbbé sincs arra szükségünk, hogy a néphít azon babonái felett neves-sünk, melylyel a gyermek felett az anyák örködni szoktak. Hisz a néphít és a népies szokás nem egyéb, mint az alsó néposztály tudománya, melylyel magáról és környezetéről a rossz befolyást elhárítani igyekeznek. Nem emlékszem, melyik író jegyzé meg: „A nép műveltségére azon szokásokból lehet nagyon is biztosan következtetni, melyek a gyermekekre vonatkoznak.“ Legyen egy nép bármily míveletlen, vagy számított az, az úgynevezett vadnépek közé, mégis a műveltség némi csiráját nem tagadhatjuk el tőle, ha vannak hitvilágában olyan szokások, melyekkel csecsemőit körül fogja, még pedig azon hitben, hogy őket azok által életben tartja; megóvjja a betegségtől, sinlődéstől; növésüket gyarapítja, testi és lelki jólétüket előmozdítja. Az örmény anyák büszkék lehetnek e tekintetben is, hogy voltak és vannak ugyancsak ilyen népies szokásaik, a melyeket itt röviden felsorolni szándékom.

A terhes állapot, a szülés, a gyermek gyarapodása — mindezen tüneményeket a műveltség alsóbb fokán álló ember, kinél a természettani elemek ismerete hiányzik,

csak úgy képes magának megmagyarázni, ha ezeket közvetlenül valami földöntúli lény befolyására visszavezeti. Az ókor majdnem minden népénél a hold ezen tekintetben nagy szerepet játszott. Az éjjeli sötétség, melyet az megvilágít, a melyből aztán virradatkor a látható élet kibontakozik, a mellett ezen égi test növekvése és fogyása, mindezek oly tünetmények, melyek a primitív embert önkénytelenül arra a gondolatra vezették, hogy a holdat nemcsak mint égi testet, mint holdistennőt, hanem egyszerűsmind, mint a gyarapodás, növés és szülés istennőjét tisztelje. Ezt találjuk a rómaiaknál, görögöknél, arabok- és egyiptomiaknál és az ó-kor számtalan népeinél. Az iráni népek: a perzsák, médok, baktriaiak és örmények a holdistennőjét az úgynevezett Anaitis-t vagy Ánáhid-ot, mint a szülés istennőjét is tisztelték, az ő védelmébe ajánlották a szülőanyát és a csecsemőt.¹⁾ A magyarok ilyen istennője a Nagyasszony vagy Nagyboldogasszony volt, kinek tulajdonságait, mint a szülőnő ovó szellemét, a keresztény egyház boldogságos szüzére: Máriára ruházta át, kihez áldott állapotban levő nők fohászkoznak, ki a magyar néphit szerint az anya felavatásáig örködik a csecsemő felett.²⁾ És hogy az örmény hold- illetve szülés-istennő elhalványult emléke még lappang európai örményeink néphitében, arról tanuskodik még ezen hit, mely főleg a bukovinai örmények közt divik: keresztelés előtt t. i. a csecsemőt oly helyre teszik, a hova a hold süt és mindenki néhány percze a szobából, hol a csecsemő nyugszik, eltávozik. Ez azért történik, hogy a most, esetleg, megjelenő szerencseasszony (azaz holdistennő) nyálából készítse el a gyermek számára a „szerencseinget,” melyet a gyermek egész életében látatlanul magán hord és aztán minden tettében szeren-

¹⁾ L. Windischmann, Abh. d. philos. Cl. d. bayer. Akad. d. Wiss. VIII. 1858. 85 l.

²⁾ L. Kálmány. Boldogasszony, mint ösvallásunk istenasszonya (Akad. értek. 1875.) — Wislocki H., Aus dem Volksleben der Magyaren (München 1892) 156 l.

csés lesz.¹⁾ Ezzel a „szerencseinggal“²⁾ összefügg — az egyébiránt más nép körében is elterjedt — örmény néphít, mely szerint életében nagyon szerencsés lesz azon gyermek, a ki az úgynevezett „burokban“ (Embryonenhaut) jön a világra.

Mai napság is az oroszországi örmények azt tartják, hogy a gyermek elébb-utóbb életében holdkóros lesz, ha születése után nem hintik be azonnal sóval.³⁾ A filisi kerületben (Nücha körül) lakó örmények a gyermeket születése után nem mossák meg, hanem azonnal behintik egész testét finomra tört sóval; csak 30—40 órával születése után fürösztik meg a gyermeket. Ugyanezt teszik az ásztracháni örmények is;⁴⁾ sőt Kis-Ázsiában akárhány községben az újszülött gyermeket több mint 24 óráig kegyetlenül sóba fektetik és azzal jó vastagon behintik.⁵⁾ Sok helyen, így pl. Bukovinában, só helyett olajjal kenik be az újszülött gyermeket, mely eljárás azon téves hitre adott alkalmat, hogy a bukovinai örmények az úgynevezett „Serd náhádág orthnuthián“-nál t. i. midőn a gyermek ajkát a pap szentelt borral érinti, — már is megadják gyermekeiknek az utolsó kenetet.⁶⁾ Általában a Keleten lakó örmények azt tartják, hogy az újszülött gyermek testét nem a víz, hanem csak is a só és később az olaj tisztíthatja meg, miért később is a gyermeket nem igen fürösztik. Az eriváni örmények csak 5—7 napig fürösztik a gyermeket naponta egyszer keresztelésig, mely után három napra a fürösztés végleg elmarad; ekkor a gyermeknek szentelt olajjal bekent tagjai lemosatnak és a rendes fürösztés be is lesz ezzel szüntetve. Ha már fürösztik is néha a gyer-

¹⁾ L. „Germania“ XXII. köt. 136 lap.

²⁾ Az örmény hold- (= szülés-) istennő elhalványult emléke még a hazai örmények néphitében is lappang, — habár tudatlanul; mert a szamosújvári örmény még mai napság is mondja arról, kit valamiben szerencse ért, hogy „sábgi mecs êndzájile“ (ingben született).
Sz. K.

³⁾ K r e b e l, Volksmedizin verschied. Volkerst. Russlands.

⁴⁾ Meyersohn, Medic. Zeitung Russlands 1860; 189 l.

⁵⁾ P l o s s, Das Kind II. 16.

⁶⁾ Can, Die orientalischen Armenier in der Bukovina, 30 l.

meket, annak testét előbb bedörzsölik sós agyaggal és fürdés után beolajozzák.¹⁾ A Kaukasz kubani tartományában lakó örmények csakis a három első héten fürösztik a gyermeket, azután míg fel nem nő, soha többé.²⁾ Az olaj pótolja a vizet és előmozdítja testük tisztaságát.

Az eriváni tartományban lakó örményeknél a bábának egyik földolga a csecsemő „testét helyre igazítani.“ Ezen helyreigazítást a bába a csecsemőnek tizenötödik életnapjától kezdve 3—4 hétig minden nap egyszer megteszi. Kezével simogatja vállait; huzza, ránczigálja a gyermek végtagjait, a csuklókat ujjával nyomja, a fejét felfelé húzza, hogy a kisednek majdan hosszú nyaka legyen. Sok helyen a gyermeket lábánál fogják s lefelé hajtott fővel, mint valami ingát néhányszor ide-tova mozgatják. Mindez azért történik, hogy a tagok izmosodjanak, a test általában szépüljön.³⁾

Örményországban a csecsemőt keresztelésig csakis egyszerű rongyokba burkolják; keresztelése után pedig egy ingecs két és egy mellényforma felöltőt (árdzáluk-nak nevezve) adnak rá. Az ottani örmény néphit szerint valami ruhaformát azért nem szabad a csecsemőre adni keresztelése előtt, mivel a gyermek keresztelésig tisztátalan és ha véletlenül kereszteletlen ilyen ruhadarabban meghalna, azt az embert, ki a gyermekre a ruhát feladta, kimondhatlan szerencsétlenség érné. Ép úgy tilos a gyermeket keresztelés előtt bölcsőbe fektetni.

A Saruró-Daralagesk körül lakó Eriván tartománybeli örmények különös szerkezetű bölcsőt használnak gyermekeik számára, mely az örmény anyák praktikus észjárásának csakis dicséretére válik. Egy körülbelül egy méter hosszú és harmad méter magas és ugyanannyira széles deszkaszekrény fenekével két félkörforma deszkadarabon nyugszik. Ez a voltaképeni bölcső, melynek két végén (a fej és lábánál) két gömbölyű fadarab van megerősítve. Ezen fadarabok tetejére a bölcső hosszában egy pálca

⁵⁾ Ploss idézett hely, II. 21.

⁶⁾ „Kaukas“ 1879. 62. sz.

¹⁾ Úgyanott 300 l.

van fektetve, melyre gyöngyöt, kagylót, játékszert kötnek, hogy mulassa magát a kiseded. A bölcsőben egy juh-szőrrel töltött matrác és arra egy kendő van ráborítva; mindkettőnek közepén van egy lyuk, mely egy, a bölcső fenékdzsekájában levő lyuknak megfelel. A gyermek feje és lába alá külön-külön kis párnákat tesznek, úgy, hogy a lyuk felett egy kis mélyedés támadt. Ha a gyermeket a bölcsőbe belefektetik, úgy ezen lyukon keresztül egy fából készült és belől viasszal bevont csövet tesznek, melynek alsó vége a bölcső fenekén megy át, felső vége pedig a gyermek alfeléhez illesztetik. A gyermeket így aztán betakarják és zsinorral lekötik. Ily módon a csecsemőt 3—4 napig is nem kell tisztába tenni vagy csak a bölcsőből ki is emelni, mivel nedvesség nem éri a csecsemőt, és ő mindig tiszta, száraz ágyban fekszik.¹⁾ Ha az anya gyermekét szoptatja, a bölcső fölé alkalmazott pálczára támaszkodván, végzi tápláló kötelességét. Itt fel- említenő még, hogy az örmény anya hetenként 2—3-szor sóval vegyített czukorporba mártván mutatójúját, azzal gyermekének száját bekeni, nehogy a csecsemő valami szájbetegséget kapjon.²⁾

Az örmény gyermek legelőször életében nem a saját anyja emlőit szopja, hanem előbb három napig idegen nő szoptatja, csak azután adják át édes anyjának. Állítólag a Kuban vidékén lakó örményeknél nem ritka eset, hogy a nagyanya (egy körülbelül 40 éves nő) átveszi az újszülöttet és hogy leányának nyugalma legyen, a gyermeknek oda tartja emlőit, melyekben rövid idő alatt tej képződik, úgy hogy a nagyanya szoptatja unokáit, a nélkül, hogy rövid idővel előbb szült volna.³⁾ A gyermek rendszeren egy évig szopik, s csakis a tífisi kerületben szokás a gyermeket 3—4 évig szoptatni. Ott is — mint mi nálunk is — az a balhiedelem divik, hogy ez által a gyermek erősödik és az anya nem esik addig teherbe, míg szoptat. A csecstől való elválasztásnál az örmény anya bekeni emlőit nemcsak keserű folyadékkal, hanem az eriváni kerületben kátránnyal,

¹⁾ „Globus“ 1880. évf. 270 l.

²⁾ Ploss II. 153.

³⁾ Ugyanott II. 156.

söt marhatrágyával is.¹⁾ Az anyatej mellett a gyermeknek már az első hetekben egy pépforma eledelt is adnak, melyet tehéntejből, a „pats“ nevű lisztből, czukorból és az Eleagnon hortense növény gyümölcséből készítenek.²⁾ Fájdalom az örmények közt is dívik az a szokás, hogy a gyermeket opiummal vagy mákkal altatják el.³⁾

Ámbár a szegényebb sorsú örmény nő jó sokáig szoptatja gyermekét, úgy mégis szerfelett igyekszik arra, hogy magzata mielőbb lábon álljon és járjon. Erre egy „csërik“ vagy „cshor“ nevű készüléket használnak. Hogy a gyermek hamar tanuljon lábon állani, úgy a cserán“ nevű készüléket alkalmazzák. Ez egy háromszögű, kerekeken járó faszekrény, melybe a gyermeket beleállítják. A „csërik“ vagy „cshor“ pedig egy négyszögletű függőlegesen álló faráma, melynek alsó párkánya két kerékhez van illetve. Ezen két kerék tengelyének közepéből egy pálcza megy előre, melynek végére szintén egy kerék van alkalmazva. Ezen pálcza kerékkel ellátott végét az említett függőlegesen álló faráma felső párkányával szintén egy pálcza köti össze. A gyermek megfogja kezecskéivel a ráma felső párkányát s az egész készüléket ez által előre tolván, önkénytelenül követi azt. A jelisawetpoli kerületben Kasach környékén lakó örményeknél a „csor“ még egy más fajtája is van divatban. Egy körülbelül 35 cm. hosszú, a földre vert bothoz egy szintén oly hosszú, vizirányos, mozdítható pálczát kötnek. A gyermek megfogja a vizirányos pálczát és vele együtt a függőleges bot körül foroghat.⁴⁾

2. Fejezet. *Hogyan neveli a hazai örmény gyermekét?*

A szülők nagyon szeretik gyermekeiket; azért gyermekelhajtsárról (?) szó sincs az örmények közt. A férfinek kevés szabad ideje van; mert vagy vásárban van, vagy

¹⁾ Garril Oganisjanz Kawkas 1879, 58 sz.

²⁾ Ploss II. 186; „Globus“ 1880. 16 sz. 254 l.

³⁾ Ploss II. 233.

⁴⁾ Garril Oganisjanz „Kawkas“ 1879; „Globus“ 1880, 38 köi. — A múlt század első felében még a hazai örmények is használtak ilyen járó-készüléket. Sz. K.

a boltban ül. . . Azon, a család körében eltöltött csekély idejének is egy részét gyermekeinek szenteli. Irigykedve nézi akárhányszor a gyermektelen férfi vagy nő, hogy mily szépen játszik a szomszéd gyermekeivel.

A szeretet kapcsa, mely a gyermeket szüleihez fűzi, a nagy korban sem lazul el. Legtöbb gyermek azt a vagyont, mit szülei nevelésére fordítottak, kölcsön adott pénznek tekinti; azért rászorult öreg szüleinek azt kamatos-kamatjával együtt visszafizeti. De ha a szülők kedvező anyagi helyzetben vannak, csak a tisztelet adójával rojja le a kamatokat.

Nagy gondot fordít a szülő arra, hogy gyermeke iskolázatlanul ne maradjon; azért csak egynehány olyan gyermek van a hazában, kik az iskola áldásaiban nem részesültek. Ha nem telik, megvonja magától a kényelmet, de a szükségesekkel mégis ellátja gyermekeit.

A gyermek megtartja a tizparancsolat negyedik parancsát: de aztán aránylag közülünk sokan is elérik az öregkort. A gyermek a mily mértékben hiszi, hogy azon imádságnak, mit a szülők érette végeznek, foganatja van; annyira fél a szülők átkától. — Szamosújvár város kétszáz éves történetéből a krónikás csak egyetlen egy esetet említ, midőn a háládatlan gonosz fiú nemcsak tetteleg bántalmazta öreg apját, hanem hajánál fogva még kihurczolta az udvarra. Mire az ártatlan öreg csak ennyit mondott: „Dákh háczé phéch e.“ (Örmény közmondás: „A lány kenyeret csak költsön adták.“ Vagy: A bűn büntetlenül nem marad. Még így is: A milyen mértékkel mérsz, avval fognak neked is mérni). Nemsokára az ő fia (unoka) markolt, a háládatlan fiú (apja) üstökébe és az udvarra ránczigálta. „Elég fiam, ne ránczigálj tovább; én is csak e pontig hurczoltam apámat.“

XIII. Czikkely.

Hitélet.

1. Fejezet. Az örmény az első keresztény nép.

Ahhoz, mit Monográfiám második kötetében „Vallás és erkölcs“ czím alatt (XII. czikkely 366—374 lap) ide vonatkozólag mondtam, még hozzáadom a következőket:

Az (ázsiai) örmények kisebb része — mondja Eliséé Reclus¹⁾ — a róm. kath. vallást követi, míg a nemzet nagy része — az Euphrat- és Araxes-völgye — hív maradt az ősi keresztény valláshoz. Minden nép közül az örmény nemzet volt az első, mely a kereszténységet felvette. Elvetette az isteneket, de hagyományait csak lassan-lassan felejtette el. Még most is, úgy mint Zoroaster idejében, ünneplik az isteni tüzet; Ámánor ünnepén réz-edényben égetik a jótevő föld adta terményeket, gyümölcsöket, kalászokat, borostyán-ágakat, szőlőgerezdeket. . .

2. Fejezet. Nagyböjt.

Az ázsiai örmény a nagyböjt alatt nemcsak a húsledeltől tartozkodik, hanem még tejneműt sem eszik: hét hétig tisztán böjttől. A Belső-Áhdában lakók nagyhéten aláírás útján bizonyos összeget gyűjtenek és avval marhát vesznek; ezeket a marhákat leölik és húsvét vasárnapján mise után a húst magok közt felosztják. (L. „Armenia“ 1891. 318 lap. Szamosújvár város Monográfiája, I. köt. 231 lap).

3. Fejezet. Kiabálás, illetlen szó, szitkozódás.

„Ha városi polgár vagy idegen kereskedő, vagy bárki korcsmában elittasodván nagyon kiabálna vagy illetlen szót beszélne, vagy szitkozodnék, — úgy az ilyen

¹⁾ Nouvelle géographie universelle, Par Eliséé Reclus. Tom. VI. l' Asie Russe.

12 magyar frttal büntettessék. A ki csak kiabál, de nem szitkozodik, vagy a ki a vásárban iszik, 6 magyar frt büntetést tartozik fizetni.“ (Vár. lev. Örmény prof. I. köt. 4 lap. 1714 év. 26 pont).

XIV. Czikkely.

Családi élet.

1. Fejezet. Örmény család Bukovinában.

A ki valódi szeplőtlen, patriarkhalis családi életet akar tanulmányozni, az telepedjék le egy bukovinai falusi örmény család tűzhelye mellé. Alig hiszem, hogy kultivált nép körében még valahol annyira tiszta erkölcsiség léteznék, mint épp a bukovinai örmény családban. . . Napközben keveset esznek, legfeljebb egy darabka sajtot, vagy füstölt juhhúst („buzseniczá“-nak vagy „pásztrámá“-nak nevezve); de azért estve — valódi keleti szokás szerint — gazdagon terített asztalhoz ülnek. Mértékletesség, szeplötelenység, vendégszeretet és — becsületesség jellemzik a bukovinai örmény családot. Falúkon még mindig lehet hallani a régi örmény titulációkat: „der“ (úr), „báron“ (úr) és „ámir“ (herceg). Igen, mert ezeknek ősei a kiköltözés előtt otthon (Örményországban) igazán urak voltak. Annak a családnak ősei pedig, melynek unokáit még mai napság is „ámir“ címmel tisztelnek meg, — valóban emirek-hercegek voltak az ősi hazában. A magyarországi ámir-ok czimök, rangjok névszóját vezetéknev gyanánt használják és a régi vezetéknev elhagyásával — Ámir-ás-ok-nak nevezik magukat.

2. Fejezet. Örmény család a hazában.

A családban az apa nem élvez nagyobb tiszteletet, mint az anya. Az aggkortól az örmények nem vonják meg az illő tiszteletet.

A férfi és nő rokonai: hájr (apa), májr (anya), báb (nagyapa), mám (nagyanya; régen „áján“-nak hívták,

Chárpert-ben most is így nevezik); hopár (horjéghpár atyúlbátya, atyúlöcs, atyabátya vagy atyaöcscse), horkhur (apanéne, apahúg); kheri (anyabátya vagy anyaöcse), morkhur (anyúlnéne, anyanéne, anyúlhúg, anyahúg); jézná (apánk vagy anyánk nővéreinek férje), jéngá (apánk vagy anyánk fivérének neje). A rokonság (*արևսական*, árénágiczh), sógorság (*խնամութիւն* chênámuthiun) többi fokai: férjének anyja: *սկեսուր* szgészur (socrus), férjének apja: *սկեսր*, szgészrár (socer); nejének anyja: zokáncs; nejének apja: *անոր*, ánér; férjének nővére: *սուր*, (dal) (így nevezi a férj is nejének nővérét) glos, soror mariti; férjének fivére: *սուր*, dákher; nejének fivére: *անորաց*, ánérczák; nejének nővére: *թիկն*, thigin; testvérek nejei: *սոր*, nér (connurus, janitria); sógor-férjek: dákher; unokatestvérek: ver, unokanővérek: verisoráh.

Az örökbefogadás (dásdákheránkh) nincs szokásban; örökbefogadott gyermek (hokevorti, hokezavág) nem igen van közöttünk.

A férfi nejét idegenek előtt így nevezi: goghágiczh (oldaltárs), lédzágiczh (terühben osztózó társ, segitőtárs, feleség, munkatárs) ámusin (hitestárs), hárszê (menyasszonyom) . . . ; a nő férjét — ha ez nincs jelen — ilyen nevekkal illeti: im dêghámártê (ifjú emberem), im Krikori (vortu) hájrê (Gergelyem apja), inkhé (ő), jérigész (férjem).

3. Fejezet. Községi élet Szamosújvártt.

Nem czélom ezen fejezet alatt a községi élet minden nyilvánulásáról részletesen szólni, — hanem csak néhány rendeletet, tilalmat, kihágást teszek közzé szó szerint. Ezek a következők:

„Mivel az a parancsolat ezen a városon, hogy a takarodásra lett harangszó után (estveli „Ave Maria“) az utcákon lámpás nélkül járni nem szabad . . . két német pedig a nélkül járt éjfél után; azért íteltetett, hogy mindketten három-három forintot fizessenek, és minthogy az asszony azonkívül is gyanús személy, a városból takarodjék ki.“ (Vár. lev. 1776. márcz. 29-én vezetett jegyzőkönyv).

Kisebb közlemények.

1848—1902. A márcziusi események Kolozsvárt élő tanúja. Simay Gergely kolozsvári lakos azok közé a kincsek közé tartozik, a kik 1848-ban tanúi valának a márcziusi mozgalmaknak. Simay Gergely tagja volt az uniót kimondó erdélyi országgyűlésnek is. Midőn Kolozsvárt 50. évét ünnepeltük márczius 15-ének, a kolozsvári márczius 15-iki bizottság Deáky Albert elnök vezetése alatt testületileg jelent meg Simay Gergelynél, hogy az öreg urat a nagy idők ritka évfordulója alkalmából tisztelettel üdvözölje. Erről a tiszteletéről a hazafias érzelmű kiváló öreg úr, a hozzánk intézett következő sorokban emlékezett meg:

Egy felejtethetlen napja életemnek. (1898. márczius 15.) Fennen dobogott millióknak szive Magyarország újjászületésének és alkotmányos szabadságának félszázados örömnépén. — Mit mondjak én szívem azon érzelmeiről, melyek megleptek, midőn mint az 1848-iki törvényhozásnak az erdélyiek közül már csak egyedül élő igénytelen tagja, a márczius 15-iki ünnepélyt rendező kolozsvári bizottság által érdemtelenül, de keresetlenül is a dicső nap varázshatása alatt az ünnepeltetés sorába felvételtni szerencsés voltam s szerény lakásomon díszes csoportban magam előtt láthattam a nagyidők tanúinak hazafias és lelkes utódait.

Felelevenedtek képzetemben e régen mult tündöklő korszaknak dicső alkotásai s agg koromban másodsor lettem fiatal! Éltem fogytáig tiszteletteljes hálaival gondoltok e napra!

Simay Gergely.

Ma, a kolozsvári márczius 15. állandó bizottság ünnepnapján szívből óhajtuk, hogy a kiváló öreg úr ép szellemi és testi erőben érje meg a működésének ma 30 éves jubileumát ünnepelő bizottság működése félszázados évfordulóját is. („Ellenzék“ 1902. 62. szám).

Egy kis helyreigazítás. A sajtóhiba — minden irodalmi munkásnak megörögzött ellensége — nálunk aránylag ritkábban tesz látogatást, mint sok más szerkesztőségben, vagy legalább is nem oly gyakran zavarja meg a közlemény szövegének valódi értelmét annyira, hogy helyreigazítása okvetlenül szükségessé váljék. Legutóbbi füzetünk ezen rovatában mégis meg kell jegyeznünk egy oly sajtóhibát, a melynek utólagos kijavítását nem mellőzhetjük; mert akarunk ellenére ötrendbeli képviselői „m a n d a t u m“-tól fosztotta meg érdemteljes tulajdonosát! Választókerületünk összes eddigi képviselői sorában ugyanis tévesen említettik, a hétszeresen megválasztott Simay Gergely volt orsz. képviselőnkrol, hogy városunkat két ízben képviselte; mert részint az erdélyi, részint a magyarhoni országgyűlésekre — mint már említettük — nem két, hanem hét ízben nyert, ugyanezen választókerulettől, képviselői megbízatást!

Gróf Majláth Gusztáv erdélyi püspök úr ő Méltósága, a jövő hónapban a kereszténység fővárosába: Rómába zarándokol a Szent-
atyához; a mely alkalommal minden erdélyrészi róm. kath. fő-
iskolából egy-egy tanulót visz magával saját költségén az
Örökvárosba. E czélból felszólítást intézett az összes erdélyrészi
róm. kath. főgymnasiumok tanártestületeihez, hogy egy-egy szor-
galmas és jóviseletű tanulót ajánljanak, a kik vele együtt menjenek
— Leó pápa ő Szentségéhez. A kegyesrendi tanárok vezetése alatti,
kolozsvári róm. kath. főiskola igazgatósága e szép kitüntetésre
Kuncz Aladár VII. gymn. oszt. tanulót ajánlotta, — mint a ki
úgy szorgalmával, miként példás magaviseletével is arra méltónak
találtatott.

Érdekes véletlen Választókerületünk elhunyt képviselője: dr.
Molnár Antal, mint közelebbi ismerősei emlékezhetnek, az
utóbbi években azon tervvel foglalkozott, hogy városunk egyik,
szamosmenti pontján családi lakóházat vásároljon, — s a mi e
dologban különös érdeklődéssel bír, azon körülmény: hogy valahányszor
erről szó volt, mindenkor a felső-víz-utcai **Szappanyos-féle**
házra esett választása, mely később a **László-család**, annak-
után pedig jelenlegi tulajdonosa: **Áján Lukács** polgártársunk
birtokába ment át; míg képviselőnk házvételi terve annyiban mar-
adt. Érdekes véletlent képez, hogy közelebbről éppen ezen lakás-
ban tartotta legelső ünnepélyes bevonulását és megszállását, mint
képviselőjelölt, s ma már az ő állásbeli utódja: **Karátsonyi**
Aladár gróf, mint a szives házigazda vendége, midőn őseinek
szülőföldjére visszatért, — s ugyanezen ház ablakából szólott a
fáklyásmenettel tisztelő polgársághoz is, válaszolva az üdvözlő
szónok által elmondott beszédre.

Irodalom és művészet.

Legnevezetesebb képtárak a világon a következő városokban
láthatók: **Versaille**, **Trieszt**, **Madrid**, **Páris** (Louvre), **London**, **Szent-**
pétervár, **Berlin**, **Bécs**, **München**, **Flórencz**, **Nápoly**, **Velencez**,
Antwerpen, **Turin**. (Forrásunk, melynek alapján e névsort közre-
adjuk, aligha nem ellensége volt — a **Vatikán**nak, hogy azt
egészen mellőzi?! *Szerk.*)

Drága földgömb. A perzsa sah tulajdonában van egy igen
értékes műtárgy, mely egész kincset képez. Minden egyes része
egy-egy drágakő; így **Anglia** vörös jácintból, **India** gyémánt-
ból, az **Óceán** pedig smaragdból van kirakva.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.

Dr. Issekutz Viktorról, Erzsébetváros érdemes, kiváló eszű képviselőjéről, Barta Miklós a „Magyarország“ egyik számában ezeket mondja: „Issekutz volt a vizsgáló biztos (a diosadi mandatum ügyében). Issekutz jogász ember, nem közönséges intelligenciájú ember. Jogtiszteletet az Apponyi gróf iskolájában tanult, a Horváth Lajos, Hodossy Imre, Horánszky Nándor körében. Abban a pártlétkörben, a hol becsben tartották a Szilágyi Dezső szellemi tőkéjét is.“

Makó város diszpolgárai. Makó városa a tavaly a makói kiállítás körül szerzett érdemeikért Hegedüs Sándor volt kereskedelmi minisztert, Jusztth Gyula országgyűlési képviselőt és dr. Meskó Sándor főispánt diszpolgáiraivá választotta.

A miniszter köszönete. A vallás- és közoktatásügyi miniszter Gajzágó Antal és neje született Simay Irma kolozsvári lakosoknak, kik a nagypetrii állami állandó menedékház és állandó elemi népiskola céljaira megfelelő telket adományoztak, köszönetét nyilvánította.

Egy felhívásban, melyet szerkesztőségünkhez küldöttek be, ezeket olvassuk: „Ezer éves küzdelmes multjában, három hatalmas fegyvere volt a magyarnak. Aczél mind a három: az eke, a kard, a toll. Az egyik adta az életet, a másik a dicsőséget, a harmadik a halhatatlanságot. Az eke akárhányszor pihent s nyomor jött az országra; a kardot akárhányszor kicsavarták a kézből, vagy rozsdásodott a tokjában s akkor hervadt a dicsőség babérága. A toll nem pihent soha. Az eke mellett sem, a harcok zajában sem. S ebből a folytonos munkából megépült a magyar szellem monumentuma. Ezer éves multunk legdicsőbb emléke, a mit a nemzeti szellem teremtett a kulturalis haladásnak...“

A munka értéke. Egy szellemes újságíró a következőkben határozta meg a munka értékét. Ha Jókai egy tenyérnyi papirosra verset ír, az megér 100 forintot. Ez a lángész. A kormány éppen ily tenyérnyi papirosra néhány sort nyomtat és azt mondja ez 50 frtot ér. Ez a pénz. Rotschildnek csak néhány szót kell írni éppen oly tenyérnyi papirosra s Európa nagyobb bankházai leszámítolnak rá tíz-tíz milliót. Ez a töke. A mechanikus vesz 6 frtért aczélt s ebből 1000 frt arra óra-sodronyt készít. Ez az ügyesség. A kereskedő 1 kr. értékű árút elad egy frton. Ez üzlet. Egy úrnő egy frt értékű kalapért 10 frtot fizet. Ez örültség. A munkás napfelkeltétől naplementig napszám mellett, a mi 30 krtól 2 frtig változó, ve-rejtékes homlokkal dolgozik: ez a fáradságos munka.

Széchenyi István: „Ha azt akarjuk, hogy idegen ajkú testvéreink szeressenek minket és kívánjuk hogy magyarokká legyenek, úgy viseljük magunkat, hogy legyünk szeretetreméltók, hogy önként olyanok kívánjanak lenni, mint a magyarok.“ De arra a magyart csak a Jézus szeretetéből származó és abból táplálkozó pietizmus képesíti. Pedig ha nincs pietizmus, nincs vallásosság; ha nincs vallásosság, nincs lelkiemelő; ha nincs lelkiemelő, akkor nincs jellem; ha nincs jellem, akkor nincs valódi hazafiság... csak szájhősködés. („Alkotmány“, 1901. nov. 268 szám).

☞ Szamosújvári Híradó. ☞

— Gróf Karátsonyi Aladár, Szamosújvár szab. kir. város országgyűlési képviselője által választói tiszteletére a „Korona-szálló“ nagy termében 1902. febr. 23-án rendezett díszebéd étrendje: hablepényes barna-leves, fogas és tok tártármártással, nyársonsült köritve, irós kiflik és hássé, pulyka és báránysült fejes salátával, vegyes torták. Vegyes gyümölcs, fagylalt, kávé; rózsamáli és maesói vörös bor.

— Az ebédre szóló meghívó így hangzik: Gróf Karátsonyi Aladár, Szamosújvár szabad. kir. város országgyűlési képviselője a városi vígadó nagytermében f. hó 23-án d. u. 1 órakor megtartandó ebédre szívesen látja. Válasz kéretik.

— Gróf Karátsonyi Aladár és gróf Zichy Jenő tiszteletére rendezett hangverseny meghívója így szól: Szamosújvárt 1902. febr. 23-án a városi vígadó összes termeiben megtartandó, tánczczal egybekötött s-étahangversenyre czimedet és családját tisztelettel meghívja a rendezőség. A hangverseny kezdete 1/2 9 órakor. Beléptidj személyenként 2 korona. A tisztajövedelem Szamosújvár város szegényeinek felsegelésére fordittatik. Műsor: 1. „Hypnotizmus.“ Párjelenet. Irta Gabányi Árpád. Előadják Murádin Terka és Gönczy Mihály. 2. „Hullámzó Balatonon.“ (Csárdajelenetek). Hubay Jenőtől. Hegedűn játsza Temesváry Jankó, zongorán kíséri Berán János karnagy. 3. „Villikirály.“ Schubert Ferencztől Liszt átíratában. Zongorán előadja Esztegár Trézsa. 4. Felolvasás dr. Bányai Elemér által. 5. „Echo de Vienne.“ Hangverseny-keringő Sauer Emiltől. Előadják Esztegár Trézsa és Berán János.

— A hangverseny — melyről az imént volt szó, — tiszta jövedelmét (429 kor. 90 fil.) 311 városi szegény között osztotta fel segélyképpen a hangverseny volt pénztárosa: Czetz Lukács.

— Zichy Jenő gróf a következő levelet intézte dr. Temesváry János tanártársunkhoz: Kedves tanár Úr! Alig megérkezve szamosújvári felejthetetlen emlékü kirándulásunkról, már is pár napra Sz.-Fehérvárra, onnét pedig két napra Bécsbe kellett utaznom, — most érkezem meg és találok kedves tanár úr Önnek becses levelét és küldeményét, melyekért, — mindkettőért — fogadja kérem leghálásabb köszönetem kifejezését; levele újbóli bizonyítéka annak, hogy a véghetetlen meleg és kedves fogadtatása az igen tisztelt szamosújvári közönségnek nem pillanatnyi mulékony föllobbanása volt, de igenis egy maradandó, igaz hazafias érzelemből eredt és létesült új kapocs Önök között és közöttem, bizonyítéka annak, hogy megértettük egymást, és ezért is újból megragadom az alkalmat arra, hogy kijelentsem, miszerint bármikor, mindig igaz örömmel térendek vissza e kedves vendégszerető városbeli barátaimhoz! Legyen oly szíves igen tisztelt tanár Úr mindazoknál, kik rólam szívesen megemlékeznek, üdvözetem tolmácsa lenni. Ószinte hazafias üdvözettem maradtam kedves tanár úr kész tisztelője Zichy Jenő.